

RODITELJSTVO U ADOLESCENCIJI – KAKO VASPITAVAM SVOJE DIJETE?

*Dr Tatjana Marić¹, docent
Univerzitet u Banjoj Luci
Prirodno-matematički fakultet*

Apstrakt: *Ljudi nisu rođeni roditelji, roditeljstvo se uči. Rad ukazuje na važnost roditeljske uloge u adolescenciji kao važnom prelaznom period odrastanja. Cilj istraživanja je bio ispitati koji vaspitni stilovi su zastupljeni kod roditelja u današnjoj porodici, te kako se odražavaju na kvalitet odnosa djeteta-roditelj. Istraživanje je vršeno na uzorku od 269 roditelja četrnaestogodišnjih učenika banjalučkih osnovnih škola. U radu su prikazane dominantne forme roditeljskih stilova u vaspitanju adolescenta, kao i koji stilovi preferišu kod roditelja s obzirom na pol, spremu, dob roditelja, kao i na red rođenja djeteta. Korelirajući neutralne varijable i roditeljske stilove otkrili smo da majke više preferišu poželjni $t(268)=1,93, p<,05$ i promjenjivi roditeljski stil vaspitanja $t(268)=2,06, p<,05$ u odnosu na očeve. Također što su roditelji obrazovaniji razviće pozitivniji pristup u vaspitanju ($F=2,78, p=,04$). Dobijeni rezultati ukazuju na dominantnost poželjnih stilova vaspitanja demokratskog ($M=20,65, SD=5,70$) i uravnoteženog roditeljskog stila ($M=21,76, SD=5,64$), ali i prisustvo nepoželjnih kao što su zanemarujući ($M=2,08, SD=3,78$) i zlostavljajući stil vaspitanja ($M=3,85, SD=4,03$). Rezultati istraživanja omogućuju bolji uvid u dinamiku varijabli i pokazuju kako i koje varijable posredno djeluju na kvalitetno roditeljstvo.*

Ključne riječi: *roditeljski stilovi vaspitanja; adolescencija; vaspitanje, školska postignuća.*

Uvod

Savremena porodica se nalazi u procesu stalne transformacije, kako u strukturi i dinamici porodičnih odnosa, tako i u pogledu promjena uloga njenih članova. Ono što je primarno u vaspitanju i obrazovanju za porodicu danas, jeste okrenutost i usmjerenost na dijete, što je osnovna i opšta orijentacija, zajednička karakteristika svih tipova porodice. „Brinuti se za djecu, podizati ih, učestvovati u njihovom putu ka sazrijevanju i odrastanju oduvijek su, nesporno, bili osnove roditeljstva u svim istorijskim periodima. Ipak, način na koji se taj osnovni zadatak obavljao nije bio isti. Djeca su odrastala, i sama postajala odrasli, a roditelji su na tom putu bili prisutan i važan činilac“ (Капор-Стануловић, 1985, str. 26). Odnos roditelja prema djetetu i djeteta prema roditelju je, suštinski, proces stalnog prilagođavanja jednih na druge. Od promjena u tom procesu zavisice kontinuitet razvoja, prije svega, u mijenjanju spremnosti roditelja da objektivno prepoznaju individualne karakteristike djeteta i uravnoteže ih sa svojim osobinama.

Roditeljstvo se istraživalo sa ciljem određivanja mogućih povoljnih i nepovoljnih uticaja na dijete i djetetove razvojne rezultate (Čudina-Obradović i Obradović, 2003; Марић, 2017; Milivojević, Bilban, Kokelj, Kramberg, Steiner, i Kožuh, 2007). Savremena pedagogija odbacuje mogućnost jednosmjernog uticaja na dijete, te uzima u obzir i važnost međusobnog uticaja djeteta, roditelja i šire socijalne sredine. Za razumijevanje odnosa adolescenta i roditelja su važne dvije dimenzije, jedna se odnosi na roditeljske *stilove vaspitanja*, a druga na njihove *postupke*. Neminovni su sukobi roditelja i adolescenata ako roditelji primjenjuju autoritarni i nedosljedan stil (Darling & Steinberg, 1993; Reuter & Conger, 1998). Adolescenti će pokazivati otpor i prkos, dok će se kod roditelja izazvati smanjenje topline, brige i

¹ tatjana.maric@pmf.unibl.org

zaštitništva, a povećati strogost, disciplinovanje i postavljanje zahtjeva. Time se stvara negativan odnos roditelj-adolescent i sve manje mogućnosti da se uspostave granice i dobri odnosi. Puno se manje negativnih odnosa između roditelja i adolescenata događa u porodicama koje su uspjele zadržati karakteristike autoritativnog stila: pozitivne metode nadzora, uz nagrađivanje dobrog ponašanja. Iz toga možemo izvući zaključak kako bi se roditelji, uprkos ponašanju adolescenata, trebalo truditi da zadrže tople odnose jer je to jedini pravi put uspostavljanja dobrih odnosa kada prođe razdoblje adolescencije.

U adolescenciji se javlja potreba za oslobađanjem zavisnosti o roditeljima i istovremeni pokušaj održavanja odnosa sa njima. Adolescenti, pošto još nisu razvili svoj identitet, imaju znatnu potrebu pripadati nekoj grupi. Pripadanje grupi zahtijeva konformisanje ponašanja, razmišljanja i osjećaja za grupne standarde. Mladi uglavnom dijele vrijednosti neposredne vršnjačke grupe. Iako se ponekad čini da adolescenti roditelje doživljavaju kao neprijatelje, oni u vršnjacima nalaze istomišljenike u borbi za nezavisnosti, dok se roditeljima obraćaju u potrazi za utjehom i podrškom. Povećana potreba za diferenciranjem sebe od drugih i izgradnja vlastitog identiteta jedno je od dominantnih obilježja adolescencije. Dakle, možemo zaključiti da adolescenti provode manje vremena s roditeljima u odnosu na ranije razvojno doba. Važno je napomenuti da iako teže individualnosti i izolovanosti, kao i većoj usmjerenosti na vlastite ciljeve i interese (koji se razlikuju od roditeljskih), adolescenti sebe i dalje doživljavaju kao dio porodice i očekuju roditeljsku emocionalnu predanost. Jedna od teorija koja pokušava objasniti odnose između adolescenata i roditelja je Bolbvijeva (John Bowlby) *teorija privrženosti*. Ova teorija naglašava važnost iskustva u ranom djetinjstvu za odnos adolescenta i roditelja. Dijete rano razvije unutrašnji model svojih odnosa sa roditeljima (najčešće sa majkom) koji se u daljem životu nalazi u podlozi bliskih odnosa. *Sigurno privrženi* adolescenti imaju razvijene kognitivne modele koji im omogućuju adekvatne odnose sa roditeljima, ali i sa vršnjacima. *Nesigurno privrženi* adolescenti imaju unutrašnji kognitivni model zbog kojeg im drugi ljudi djeluju prijeteće i neprijateljski, a sebe vide kao nevrjedne ljubavi i pažnje (Allen & Land, 1999). Prema teoriji privrženosti, na temelju iskustva u odnosu sa roditeljima djeca stvaraju unutrašnje mentalne predstave ili „radne modele“ sebe i drugih. Ovi se modeli postupno uključuju u strukturu dječije ličnosti, upravljaju njegovim ponašanjem u novim uslovima i djeluju na kvalitet odnosa sa drugim ljudima (Marvin & Britner, 1999). Iz perspektive teorije privrženosti, adolescencija je prelazni period u kojem adolescenti nastoje biti manje ovisni o primarnim objektima privrženosti, tj. roditeljima, jer uviđaju da veze sa vršnjacima mogu bolje zadovoljiti njihove sadašnje potrebe nego što su mogli njihovi roditelji. Potreba za samostalnošću u odnosu na roditelje raste i stvara dodatni pritisak kako bi adolescenti počeli koristiti vršnjake kao objekte privrženosti. Dakle, adolescencija nije period u kome potrebe privrženosti nestaju, nego prelaz u kojem se te potrebe postupno usmjeravaju prema vršnjacima. Prema teoriji privrženosti, privrženost se stvara u ranom djetinjstvu, ali se ona isto tako smatra integralnim dijelom ljudskog ponašanja tokom čitavog životnog razdoblja neke osobe.

Istraživanje ukazuje na važnost toplog i prihvaćujućeg roditeljstva na dječiji razvoj. „Nježan roditelj koji pozitivno vrednuje svoje dijete i pruža emocionalnu podršku prenosi djetetu osjećaj da je ono vrijedno, te ovi aspekti roditeljskog vaspitnog stila povezani su sa samopoštovanjem ne samo u djetinjstvu, nego i u mladalačkoj dobi i ranoj odrasloj dobi“ (Maccoby & Martin – vidi kod Gronlick, & Ryan, str. 144). Istraživanja se uglavnom slažu u tome da su djeca i mlađi adolescenti autoritativnih roditelja nezavisni, sposobni regulisati vlastito ponašanje, emocionalno prilagođeni, zadovoljni i društveno odgovorni (Darling, & Steinberg, 1993; Spera, 2005; Steinberg, Lamborn, Dornbusch, & Darling, 1992). Pored stilova koji smo istraživali, ne treba zanemariti ni *postupke* neophodne za održavanje dobrog roditeljstva: nadzor, komunikacija i učestvovanje u odlukama, uključenost u školsko učenje, iskazivanje poštovanja i ljubavi, disciplina, briga u uključivanje u pozitivnu skupinu vršnjaka, briga za strukturiranje svakodnevice, briga za organizovanje slobodnog vremena i izbjegavanje negativnog začaranog kruga „prkosni adolescent-oštre mjere“ (Čudina-Obradović i Obradović, 2006, Marić, 2019). Njih možemo posmatrati unutar procesa socijalizacije, kao što su područja razvijanja nezavisnosti ili podsticanja školskog postignuća. Ali i u okviru vaspitnog stila jer će ti postupci imati sasvim drugačije posljedice ako se odvijaju u *toplom* emocionalnom okruženju, za razliku od onog koje je strogo i bez topline.

Metodološka osnova istraživanja

U istraživanju nivo zastupljenosti roditeljskog stila vaspitanja podrazumijeva devet formi stilova vaspitanja. Roditeljske vaspitne uticaje prepoznali smo kroz devet formi stilova vaspitanja, od kojih smo zlostavljajuću, zanemarujuću i manipulativnu formu svrstali u nepoželjan stil vaspitanja, formu demokratskog, uravnoteženog i kongruentnog stila vaspitanja svrstali smo u poželjan stil vaspitanja, dok smo uočili da su forme razmažujućeg, prezaštićujućeg i socijalno-ovisničkog stila vaspitanja forme divergentnog (promjenjivog) stila vaspitanja. Cilj istraživanja je bio ispitati koji vaspitni stilovi su zastupljeni kod roditelja u današnjoj porodici, te kako se odražavaju na kvalitet odnosa djeteta-roditelj. Konkretizacijom cilja istraživanja došli smo do sljedećih istraživačkih hipoteza:

H1 Pretpostavljamo da će devet formi vaspitnih stilova i iz njih izvedeni stilovi vaspitanja biti različito zastupljeno kod roditelja.

H2 Očekujemo da pol, sprema, dob roditelja i red rođenja djeteta roditelja različito determinišu roditeljski stil vaspitanja.

Za potrebe istraživanja koristili smo instrument K2R (*Kako roditelji reaguju*). Kod primjene upitnika roditeljskog ponašanja od njih se tražilo da odgovaraju na pitanja o vlastitom trenutnom ponašanju ili da se prisjete svojih roditeljskih postupaka iz prošlosti. Situacioni test K2R (*Kako roditelji reaguju*) se sastoji od 18 situacija, gdje svaka situacija ima tri ponuđena odgovora. Prinudnim izborom roditelj je birao jednu od ponuđenih roditeljskih reakcija na datu situaciju. Zlostavljajuću, zanemarujuću i manipulativnu formu svrstali u nepoželjan stil vaspitanja, formu demokratskog, uravnoteženog i kongruentnog stila vaspitanja svrstali smo u poželjan stil vaspitanja, dok smo uočili da su forme razmažujućeg, prezaštićujućeg i socijalno-ovisničkog stila forme divergentnog (promjenjivog) stila vaspitanja. Prisilnim izborom roditelj je birao jednu od ponuđenih roditeljskih reakcija na zadanu situaciju. S namjerom da provjerimo dosljednost instrumenta roditelji su se odlučivali između tri opcije: (a) nepoželjan, (b) poželjan, (c) divergentan vaspitni stil. Ove tri opcije posmatrali smo kao rangove, te smo Kendelovim koeficijentom slaganja (W) ustanovili da su se roditelji u više situacija, na više pitanja, opredjeljivali za isti rang, tj. ustanovljeno je koliko su se slagali u ovim rangovima. U Tablici 1 su prikazani prosječni rangovi po varijablama i Kendelov koeficijent slaganja ($W=,72$, $p=,01$) što znači da su ispitanici, roditelji odgovarali relativno principijelno, te da K2R test može proći kriterij dosljednosti.

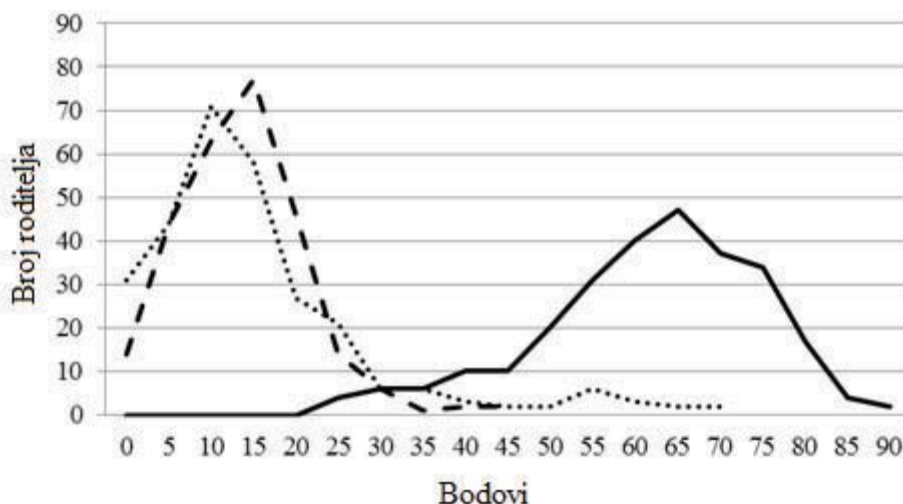
Od ukupno 269 roditelja koji čine uzorak, testirano je 189 majki, što je 70% od ukupnog uzorka i 80 očeva, što je 30% od ispitanih roditelja. Razlog mnogo nižem odzivu očeva u popunjavanju situacionog testa u odnosu na majke, pretpostavljamo, potiče od činjenice da su majke vezanije za djecu školskog uzrasta, više brinu o njima, bolje ih poznaju, a u skladu sa patrijarhalnim shvatanjima, očevo prepuštaju najveći dio školskih obaveza i vaspitanje, brigu o djeci majkama, smatrajući da je to majčino pravo i dužnost, te su one u višem procentu popunjavale upitnike. Prosječna starost roditelja je 37,88 godina ($SD=3,45$). Uzorak roditelja smo razlikovali po sljedećim kriterijumima: prema polu, prema stručnoj spremi, dobu, red rođenja djeteta.

Rezultati istraživanja i diskusija

Da bismo dokazali prvu hipotezu da će *devet formi stilova vaspitanja i iz njih izvedeni stilovi vaspitanja biti različito zastupljeno kod roditelja*, poslužili smo se podacima dobijenim istraživačkim instrumentom K2R (*Kako roditelji reaguju*). Roditelji su u prosjeku davali 20,65 bodova na „demokratske“ odgovore ($SD=5,70$) i 21,27 bodova ($SD=5,64$) na „uravnotežene“ odgovore koji se pripadaju kategoriji poželjnog stila vaspitanja (Grafikon 1). Roditeljske forme (zlostavljajućeg i zanemarujućeg) stila vaspitanja imaju minimalne roditeljske zahtjeve, pohvale i nagrade, dok su pretjerane kritike i kazne (Milivojević, Bilban, Kokelj, Kramberg, Steiner, i Kožuh, 2007). Rezime formi roditeljskih stilova vaspitanja daje nam za pravo da tvrdimo kako u roditeljskoj percepciji stilova vaspitanja dominira *poželjan stil*, odnosno forme demokratskog, uravnoteženog i kongruentnog stila vaspitanja. Karakteriše ga sklad i uravnoteženo zadovoljavanje potreba djeteta i roditelja. Zasnovan je na unutrašnjem autoritetu, sa

visokim, ali ostvarivim zahtjevima, uz indirektnu kontrolu izvršavanja (molbama, objašnjenjima, zahvalnošću).

Maksimalan skor, koji je mogao biti ostvaren, koji mjeri nivo zastupljenosti formi stilova vaspitanja pojedinačno, jeste po 30 bodova, a maksimalan broj bodova za vaspitne stilove mjerene instrumentom K2R situacionim testom iznosi 90. Horizontalna osa Grafikona 1 odnosi se na zastupljenost stila vaspitanja, a vertikalna predstavlja broj roditelja sa istim nivoom zastupljenosti određenog stila vaspitanja. Možemo uočiti da se poželjan stil vaspitanja prostire u gornjim frekvencijama u obliku Gausove krive, što ukazuje da se raspoređuju u normalnoj frekvenciji. Druge dvije krive, koje predstavljaju nepoželjan i divergentni stil vaspitanja, minimalno se poklapaju sa krivom koja predstavlja poželjan stil vaspitanja. To upućuje na činjenicu da su relativno nezavisne od nje. Kriva divergentnog stila vaspitanja preklapa se sa krivom nepoželjnog stila vaspitanja (Grafikon 1).

Napomena: --- forma nepoželjnog stila vaspitanja; — forma poželjnog stila vaspitanja; ... forma promjenjivog (divergentnog) stila vaspitanja.

Grafikon 1. Nivo zastupljenosti roditeljskih stilova vaspitanja

U ovom servej istraživanju bilo je bitno ispitati kombinovano djelovanje više stilova, jer je to kod roditelja najčešće zastupljena kombinacija. Takođe, bitno je bilo istražiti kombinovane uticaje više vaspitnih modela, jer roditelj nikad ne primjenjuje samo jedan vaspitni stil, nego najčešće sva tri, ali u različitom obimu. Potpuno čistih vaspitnih stilova gotovo da nema, jer većina sadrži forme većeg broja stilova (npr. mogu preovladati kongruentni, manipulativni i socijalno-ovisnički elementi formi u roditeljskom stilu vaspitanja koji predstavlja kombinaciju sva tri). Zbog toga smo se u interpretaciji nalaza istraživanja usmjerili na forme koje su najzastupljenije. Na osnovu uvida u nalaze istraživanja, možemo potvrditi našu prvu hipotezu da je devet formi stilova vaspitanja različito zastupljeno među roditelja, što vrijedi i za stilove vaspitanja. Sa zadovoljstvom možemo uočiti da su forme poželjnog stila vaspitanja pretežno zastupljene kod ispitanih roditelja, dok su forme koje su imale negativne konotacije mnogo nezastupljenije. Pedagoški značaj ovog nalaza je da je među roditeljima zastupljen roditeljski vaspitni stil baziran na primjerenom ispoljavanju roditeljske ljubavi i toplih osjećanja, fleksibilnoj strukturi zasnovanoj na umjerenim zahtjevima, očekivanjima i roditeljskoj kontroli, uzajamnom poštovanju ličnosti, uz mogućnost zadovoljavanja potreba i djece i roditelja.

U cilju potpunije interpretacije *druge hipoteze* istraživanja zanimao nas je odnos roditeljskih vaspitnih stilova i varijabli: pol, stručna sprema, dob roditelja, kao i red rođenja djeteta. *Pol roditelja* smo izdvojili kao jednu od varijabli istraživanja s obzirom na najnovija istraživanja majčinstva i očinstva koja ukazuju na dvije vrste roditeljstva, koje se razlikuju u količini uključenosti, po vrsti dominantnih

aktivnosti, te po vrsti i načinu odnosa prema djetetu. Savremena istraživanja ukazuju da majke u svom odnosu sa djetetom prvenstveno ostvaruju kvalitet privrženosti, a njihove interakcije sa djecom karakteriše bliskost, podsticanje emocionalnosti, usmjeravanje, naredbe i učenje lijepog ponašanja. Očevi se češće orijentišu na igru i podučavanje, rješavanje problema, podsticanje samostalnosti i uključivanje u svijet izvan porodice (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Polazeći od činjenice da postoje eventualne razlike između majčinstva i očinstva, nastojali smo da utvrdimo da li se one reflektuju na specifičnost roditeljskog stila vaspitanja (Tabela 1).

Dugo vremena se majčina ljubav smatrala „važnijom“ od očeve, što je vjerovatno rezultiralo manjim brojem istraživanja o uticaju očeva na razvoj djeteta. Istraživanja naglašavaju važnost majke, budući da je ona najčešće više nego otac uključena u svakodnevne školske aktivnosti (Stright & Yeo, 2014). Autori naglašavaju uticaj odnosa među roditeljima, odnosno pozitivniji odnos majke prema djetetu i kvalitetnije roditeljstvo na bolje kognitivne rezultate. Neke karakteristike majke, poput slušne verbalne sposobnosti, samostalno doprinose razvojnim ishodima kod djece, ali da su i efekti roditeljstva jači. Roditeljsko ponašanje majki je puno češće ispitivano nego roditeljsko ponašanje očeva. Važnost očeva se više ističe u području identifikacije sa polnom ulogom, a manje u socijalizaciji ostalih oblika društvenog ponašanja. Očeva ljubav podjednako je važna za djetetova postignuća u odrasloj dobi kao i majčina ljubav. „Očeva igra s djetetom, hrabrenje i razgovor s djetetom pokazao se značajnim uticajem na djetetov dobar socijalnoemocionalni razvoj, prilagođavanje i životno zadovoljstvo u adolescenciji i odrasloj dobi, za djetetov intelektualni razvoj, socijalnu kompetenciju i unutrašnji lokus kontrole“ (Rohner, 1998–vidi kod Čudina-Obradović i Obradović, 2003, str. 50).

Tabela 1

Razlika aritmetičkih sredina između očeva i majki u pogledu roditeljskih stilova vaspitanja i njihovih formi

Varijabla	Očevi		Majke		t-vrijednost	p
	M	SD	M	SD		
<i>Poželjni stil vaspitanja</i>	59,55	12,05	62,84	14,37	-1,93	0,045
Forma demokratskog stila vaspitanja	19,56	5,52	21,11	5,72	-2,08	0,039
Forma kongruentnog stila vaspitanja	18,80	6,40	19,72	8,72	-0,97	0,335
<i>Divergentni stil vaspitanja</i>	14,75	10,12	12,08	8,51	-2,06	0,041
Forma razmažujućeg stila vaspitanja	6,50	5,75	5,13	5,29	-2,82	0,020

Napomena: Negativni predznak u t-vrijednostima znači da statistička značajnost razlike aritmetičkih sredina ide u korist druge varijable.

Na osnovu *t* vrijednosti jasno je da majke više preferišu *poželjan stil vaspitanja* ($t=-1,93$ značajno na nivou ,05) u odnosu na očeve (Tabela 1). Jedno ranije istraživanje je pokazalo da „majčinska uloga proizilazi iz neodgovornih djetetovih potreba i obuhvata ne samo vještine i znanja nego i uspostavljanja dubokog emocionalnog odnosa neophodnog za razvoj djetetovog osjećaja sigurnosti i buduće socijalne i kognitivne kompetencije“ (Ruddick, 1980–vidi kod: Čudina-Obradović, i Obradović, 2003, str. 48). U okviru poželjnog stila vaspitanja, takođe u korist druge varijable (majke) posebno se izdvojila forma demokratskog stila vaspitanja ($t = -2,08$ značajno na nivou ,05), koja je bazirana na otvorenom autoritetu, fleksibilnosti, poštovanju ličnosti djeteta, zadovoljenju potreba i roditelja i djeteta, te adekvatnom nagrađivanju i kažnjavanju, hvaljenju i kritikovanju, uz postavljenje realnih i ostvarljivih zahtjeva. Takođe, majke više nego očevi preferišu *promjenjivi (divergentni) vaspitni stil*, $t= -2,06$ značajno na nivo $p=,05$ (Tabela 1). Posebno se izdvojila forma razmažujućeg vaspitnog stila roditelja ($t=-2,82$ značajno na nivou 0,05). Na izvjestan način možemo reći da je to normalna pojava jer se pretpostavlja da majke pružaju djeci безусловnu ljubav, prihvataju dječija osjećanja, potrebe i želje, a vrlo često zanemaruju

svoje. Dok s druge strane, na taj način ne razvijaju dječije uvažavanje i poštovanje, što predstavlja slab preduslov socijalizacije djeteta.

Tabela 2
Roditeljski stilovi vaspitanja s obzirom na spremu roditelja

Varijabla	Sprema roditelja	N	M	SD	F	p
Poželjan stil vaspitanja	OŠ	26	54,81	11,18	2,78	0,042
	SŠ	201	60,45	14,47		
	VŠ	22	62,34	12,37		
	VSS	20	62,77	16,81		
	Total	269	60,09	13,71		
Nepoželjan stil vaspitanja	OŠ	26	15,76	9,24	2,99	0,032
	SŠ	201	12,95	9,71		
	VŠ	22	11,69	12,08		
	VSS	20	10,94	7,29		
	Total	269	12,84	9,58		

Napomena: OŠ = osnovna škola; SŠ = srednja stručna sprema; VŠ = viša stručna sprema; VS = visoka stručna sprema.

Na osnovu analize varijanse jasno je da roditelji sa visokom ($M=62,77$, $SD=16,81$) i višom stručnom spremom ($M=62,34$, $SD=12,37$) više preferišu poželjan stil vaspitanja u odnosu na roditelje ostalih stepena stručne spreme koje smo ispitali (Tabela 2). Što su roditelji obrazovaniji razvijaće pozitivniji pristup u vaspitanju. Školovaniji roditelji su zainteresovaniji za pedagošku literaturu, češće primjenjuju savremene trendove u vaspitanju, razvijajući pri tome jaču senzibilnost i svijest o važnosti vaspitanja djece i njihove uloge u njemu. Kada su u pitanju nepoželjni stilovi vaspitanja, postoji razlika između roditelja različite stručne spreme ($F=2,99$, $p=,03$). Roditelji sa nižim nivoom obrazovanja, osnovna škola ($M=15,76$, $SD=9,24$) imaju više zastupljen nepoželjni vaspitni stil (Tabela 2). Univerzalna i bitna pretpostavka uspješnog roditeljstva je roditeljska ljubav. Međutim, nije samo dovoljno da roditelj puno voli svoju djecu, važno je da pruža u približnom omjeru uslovnu i bezuslovnu ljubav. Što je roditelj obrazovaniji, slabije su šanse da će imati nerealno visoke zahtjeve i očekivanja prema svom djetetu. Ovaj nalaz još jednom potvrđuje da su obrazovaniji roditelji svjesniji važnosti vaspitanja djece, te su slabije šanse da će projektovati svoje neostvarene snove prema djetetu i imati nerealne zahtjeve i očekivanja od njega. Mnoga istraživanja pokazuju na pozitivan uticaj *stručne spreme roditelja* na školski uspjeh. Pokazalo se da se obrazovaniji roditelji više i kvalitetnije bave svojom djecom (Sayer, Gauthier, & Furstenberg, 2004). Obrazovaniji roditelji postavljaju pred djecu veće zahtjeve, brže uočavaju i ispravljaju greške u vaspitanju, te bolje saraduju sa školom. S druge strane, živeći u podsticajnoj sredini, djeca su snažnije motivisana za sticanje obrazovnih i kulturnih dobara (Strugar, 1991. vidi kod: Rečić, 2003).

Možemo zaključiti da školska sprema roditelja pokazuje znatnu povezanost sa školskim uspjehom djece. Djeca obrazovanih roditelja postižu bolje rezultate u školi. Obrazovanje roditelja može djelovati na školski uspjeh djeteta na više načina: preko roditeljskog odnosa, tako manje obrazovani roditelji češće pokazuju autoritaran stil roditeljstva (Spera, 2005), postupka vaspitanja, roditeljske uključenosti, najšire rečeno, preko govornih i iskustvenih podsticaja u porodici (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Obrazovaniji roditelji su u većoj mogućnosti osigurati bolje mogućnosti obrazovanja, pomagati djetetu u učenju, te im na taj način prenijeti kognitivne kompetencije. Postavljanjem većih zahtjeva pred dijete, prenošenjem stavova i uvjerenja o važnosti školovanja, te uključenosti u proces obrazovanja i saradnjom sa školom obrazovaniji roditelji utiču na uspjeh svoje djece.

Najstarije dijete, kognitivno, fizički i emocionalno zrelije i razvijenije, ima više šanse da bude prvo i superiorno, pokazuje visok nivo odgovornosti, motivacije za postignuće, orijentacije prema odraslima i kooperacije, ambicioznije je i samouvjerenije, drugorođeno najčešće postaje buntovnik, ima visok stepen osjećaja neadekvatnosti u odnosu na superirnijeg brata ili sestru i trudi se da ga dostigne (Strojaković, 2000). Djeca jedinci dugo će zadržavati egocentizam u mišljenju i ponašanju. Postojanje braće i sestra

ubrzava proces napuštanja egocentrizma jer je mlađe dijete prisiljeno prihvatiti pravila u porodici gdje žive i starija djeca. Starija braća su obično bolji učenici, dok mlađa socijalno zrelija i kompetentnija, druželjubivija i omiljenija u društvu vršnjaka (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Najstarije dijete je često favorizovano, dok najmlađe dobija poseban tretman od roditelja jer izgleda mlađe i nježnije od druge djece što može negativno da se odrazi na njegovo samopouzdanje (Nelesen & Glenn, 2008). Nalazi našeg istraživanja nisu pokazali statistički značajne razlike aritmetičkih sredina roditeljskih vaspitnih stilova (poželjni, nepoželjni, divergentni) u odnosu na *red rođenja djeteta* – prvo, drugo, treće i više.

Iako istraživanja ukazuju da su stariji roditelji brižniji, anksiozniji i tolerantniji, a mlađi neiskusniji i skloniji zanemarivanju (Čudina-Obradović i Obradović, 2006), nismo utvrdili statistički značajne razlike između roditeljskih vaspitnih stilova u odnosu na *dob roditelja*.

Zaključak

Možemo zaključiti da varijable (pol, stručna sprema) utiču na opšte porodične odnose i interakcije roditelj-dijete (roditeljski stil vaspitanja, roditeljske postupke), a oni utiču na karakteristike učenika (ciljeve, vrijednosti, motivaciju, strategije učenja).

Vaspitanje je jedan od najsloženijih društvenih fenomena u kojima se akcenat stavlja na roditeljsku ulogu. Moglo bi se reći da je jedan od najvažnijih zaključaka ovog istraživanja saznanje da roditelji koriste različite forme roditeljskih stilova, ali da su dominate forma poželjnog stila vaspitanja. Pedagoški značaj ovih nalaza je da je među roditeljima zastupljeniji vaspitni stil baziran na primjerenom ispoljavanju ljubavi i toplih osjećanja, fleksibilnoj strukturi zasnovanoj na umjerenim zahtjevima, očekivanjima i roditeljskoj kontroli, uzajamnom poštovanju ličnosti, uz mogućnost zadovoljavanja potreba i djece i roditelja.

Kao što smo pretpostavili roditeljski stilovi vaspitanja, odnosno forme vaspitnih stilova roditelja određuju odnos roditelja i djece. Rezultati istraživanja omogućuju bolji uvid u dinamiku tih varijabli i pokazuju kako i koje varijable posredno djeluju na kvalitetno roditeljstvo. Kao najvažnija odrednica kvalitetnog roditeljstva pojavljuje se forma poželjnog stila vaspitanja. To je roditelj koji djetetu pokazuje ljubav i od njega zahtjeva disciplinu. Zbog jasno iskazane ljubavi, dijete ima razvijeno samopoštovanje i samopouzdanje, a zbog toga što je primilo disciplinu, ono ima razvijenu i samodisciplinu.

Roditelji u ovom periodu su jako važni kao adekvatan model koji adolescentu pomaže da se uspješnije snađe u novim ulogama i očekivanjima koji idu uz njih, kao i zbog pružanja podrške i oslonca. Ma koliko adolescenti željeli autonomiju, oni se nalaze pred velikom dilemom: s jedne strane ako postanu samostalni, mogu da izgube podršku i pomoć roditelja, a u isto vrijeme im je jako važno da postanu samostalni i da se *odvoje* od njih, pošto to znači da odrastaju. Kao najbolje moguće rješenje dileme, adolescenti biraju da postanu samostalni, ali uz očuvanje dobrog odnosa sa roditeljima.

Značaj ovog istraživanja ogleda se u mogućnosti neposredne primjene dobijenih rezultata u institucijama koje se bave porodicom i vaspitanjem i obrazovanjem adolescenata, unapređivanjem komunikacijskih i interakcijskih veza u međusobnim odnosima adolescenata i roditelja, poboljšavanju opštih postignuća i efekata vaspitno-obrazovnog rada.

Literatura

- Allen, J. P., & Land, D. (1999). Attachment in adolescence. In Guilford, J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment theory and research and clinical applications* (pp. 319–335), New York: Guilford.
- Čudina-Obradović, M. i Obradović, J. (2003). Potpora roditeljstvu: Izazovi i mogućnosti. *Revija za socijalnu politiku 1*, стр. 45–65.
- Čudina-Obradović, M. i Obradović J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Darling, N., & Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin*, 3, 487–496. doi: 10.1037/0033-2909.113.3.487
- Gronlick, W. S., & Ryan, R. M. (1989). Parent styles associated with children' self- regulation and competence in school. *Journal of Education of Psychology*, 81(2), 143–154. doi: 10.10370022-0063.81.2.143
- Капор-Стануловић, Н. (1985). *Психологија родитељства*. Београд: Полит.
- Марић, Т. (2017). Родитељски стилови васпитања и стидљивост дјеце. *Нова школа*, 12(2), 94–107. doi:10.7251/NS1702094M
- Марић, Т. (2019). Превенција употребе психоактивних супстанци и социјално неприхватљивог понашања младих развојем породичних вјештина, Научни skup *Положај marginalizovanih grupa u društvu*, Банја Лука: Центар модерних знања. doi:10.7251/ZCMZ0119426M
- Marvin, R. S., & Britner, P. A. (1999). Normative development: The ontogeny of attachment. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (p. 44–67). The Guilford Press.
- Milivojević, Z., Bilban, K., Kokelj, V., Kramberg, M., Steiner, T. i Kožuh, B. (2007). *Mala knjiga za velike roditelje: priručnik za vaspitavanje dece*. Novi Sad: Psihopolis institute.
- Nelesen, J. L., & Glenn, S. H. (2008). *Pozitivna disciplina od A do Š*. Beograd: Leo Commerce.
- Rečić, M. (2003). *Obitelj i školski uspjeh učenika*. Đakovo: Tempo d.o.o.
- Reuter, M. A., & Cogner, R. D. (1998). Reciprocal influences between parenting and adolescents' problem solving behavior. *Development Psychology* 34, 1470–1482.
- Sayer, L. C., Gauthier, A.H., & Furstenberg, F. F. (2004). Educational differences in parents's time with children: Cross-national variations. *Journal of Marriage and Family*, 66, 1152–1169. doi: 10.1111/j.0022-2445.2004.00084.x.
- Spera, C. (2005). A Review of the relationship among parenting practices, parenting style and adolescent school achievement. *Educational Psychology Review*, 17 (2), 125–146. doi: 10.1007/s10648-005-3950-1
- Steinberg, L., Lamborn, S. D., Dornbusch, S. M., & Darling, N. (1992). Impact of parenting practices on adolescent achievement: authoritative parenting, school involvement, and encouragement to succeed. *Child Development* 63, 1266–1281. doi: 10.1111/j.1467-8624.1992.tb01694.x
- Стојаковић, П. (2000). *Даровитост и креативност*. Српско Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства Републике Српске
- Stright, A.D., & Yeo, K. L. (2014). Maternal parenting styles, school involvement, and children's school achievement and conduct in Singapore. *Journal of Educational Psychology*, 2, 301–304.

PARENTHOOD IN ADOLESCENCE – HOW DO I EDUCATE MY CHILD?

*Dr Tatjana Marić, assistant professor
University of Banja Luka
Faculty of Natural Sciences and Mathematics*

Abstract: *People are not born as parents, parenting is taught. The work points to the importance of the parental role in adolescence which is an important transitional period of adulthood. The aim of the study was to examine which upbringing styles are represented by parents in today's family, and how they reflect on the quality of the child-parent relationship. The study was conducted on a sample of 269 parents of fourteen-year-old students from elementary schools in Banja Luka. The dominant forms of parenting styles in adolescent upbringing are presented in the paper, as well as which styles are preferred by parents with regard to gender, age, parental age, and the order of birth of the child. Based on correlation of neutral variables and parenting styles, it was found that mothers preferred more desirable $t(268)=1.93$, $p < .05$ and variable parenting style of upbringing $t(268)=2.06$, $p < .05$ compared to fathers. The more educated parents will develop a more positive approach to education ($F=2.78$, $p = .04$). The obtained results indicate the predominance of desirable upbringing styles such as democratic ($M = 20.65$, $SD = 5.70$) and balanced parenting style ($M = 21.76$, $SD = 5.64$), but also the presence of undesirable styles such as neglecting ($M = 2.08$, $SD = 3.78$) and abusive upbringing style ($M = 3.85$, $SD = 4.03$). The results of the study provide a better insight into the dynamics of these variables and show how and which variables indirectly affect quality parenting.*

Key words: *parenting styles of upbringing; adolescence; upbringing, school achievements.*